

УДК 355.088:27:726.3(477)

ДОЛГАНОВА М. В.

<https://orcid.org/0000-0003-3263-000X>

ДОЛГАНОВ О. Ю.

<https://orcid.org/0000-0001-7417-639X>

<https://doi.org/10.33577/2313-5603.45.2026.78-90>

ВІЙСЬКОВЕ КАПЕЛАНСТВО В УМОВАХ ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ВИМІР

У статті проаналізовано праці істориків української та зарубіжної діаспори, які присвячені проблемі формування та розвитку інституційної моделі військового капеланства в державах постсоціалістичного простору, у період 1990-х років – на початку ХХІ століття. У результаті аналізу виявлено, що історіографія зазначеної проблематики дотепер не була самостійним об'єктом наукових досліджень ані у зарубіжній, ані у вітчизняній історичній науці. Визначено, що діяльність інституту військового капеланства у країнах Центрально-Східної Європи та Балтії у наукових дослідженнях українських істориків практично не висвітлювалася, а в закордонних дослідженнях представлена фрагментарно. У статті акцентовано увагу на аналізі наукових досліджень, у яких розглядаються питання душпастирської опіки у системі збройних формувань Польщі, Угорщини, Румунії, Словаччини, Чехії, Естонії та інших країн. Акцентовано увагу на доцільності введення до наукового обігу нормативно-правових документів, які визначають правові засади функціонування військового капеланства та вперше використовуються в українській історіографії.

Ключові слова: капелан, постсоціалістичні країни, душпастирська служба, АТО/ООС, НАТО.

Актуальність теми: актуальність історіографічного аналізу зумовлена тим, що капеланство у постсоціалістичних країнах розвивалося унікальними шляхами, відображаючи історичні, культурні та релігійні особливості кожної держави. Історіографічне дослідження дозволяє систематизувати наявний науковий доробок, визначити недосліджені аспекти та спрогнозувати можливості застосування напрацювань іноземних держав з метою подальшого вдосконалення душпастирської опіки в українському війську.

Мета статті полягає в критичному аналізі робіт зарубіжних та українських науковців постсоціалістичних країн, присвячених військовому капеланству після розпаду соціалістичного табору.

Долганова Маріанна Володимирівна, доктор філософії, викладач кафедри поведінкових наук та військового лідерства Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

Долганов Олександр Юрійович, старший викладач кафедри ракетно-артилерійського озброєння Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Долганова М.В., Долганов О.Ю., 2026.

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

ISSN 2313-5603

Постановка проблеми та її актуальність. Однією з актуальних, але недостатньо висвітлених проблем сучасної військово-історичної науки є процес відновлення душпастирської опіки у країнах з пострадянським минулим. Вивчення цієї проблематики дозволяє простежити становлення капеланства в умовах трансформації військових інституцій та державного управління. У цьому контексті особливої ваги набуває аналіз досліджень істориків української та зарубіжної діаспори, адже ця проблематика досі залишається недостатньо опрацьованою у вітчизняній історіографії.

Виклад основного матеріалу. Відновлення свободи віросповідання після краху комуністичної системи суттєво вплинуло на становлення й розвиток капеланської служби в державах, що вийшли з пострадянського простору.

Після краху комуністичного режиму у країнах Центрально-Східної Європи, країнах Балтії розпочалися процеси відновлення релігійної свободи, що створило передумови для повернення релігії у публічний простір, зокрема у військове середовище. У цьому контексті вагоме значення мають наукові напрацювання Magdalena Morkisz (Магдалени Моркіш). У своїй дисертації «*Duszpasterstwo Wojsku Polskim*» вона досліджує історію та організацію капеланської служби у польській армії, зокрема розкриває процес відновлення душпастирської опіки після 1989 року, правові умови функціонування та роль капеланів у міжнародних операціях. Окрему увагу авторка приділяє сучасному статусу військового капеланства, розглядаючи його крізь призму стандартів прав людини та норм міжнародного гуманітарного права (Morkisz, 2015).

Досить багатий історичний матеріал містять праці польського католицького священника, доктора богословських наук К. Свіса. У своїх роботах автор аналізує сучасні детермінанти душпастирської діяльності, зокрема приділяє увагу впливу політичних і культурних трансформацій, що відбулися після переходу країн регіону до демократичних форм правління. Науковець акцентує увагу на процесі секуляризації, який не лише послаблює роль традиційних релігійних інституцій, а й сприяє індивідуалізації релігійності через вибіркове тлумачення релігійних доктрин і практик. Крім того, К. Свіс розглядає роль Церкви у контексті формування громадянського суспільства, підкреслюючи її значення у виробленні соціальних цінностей та моральних норм, що є важливим фактором стабільності та розвитку демократичних держав (Świąś, 2006: 212).

Цікавим внеском у польську історіографію є магістерська робота Kamila Stanieka “Status duszpasterstwa wojskowego w prawie polskim i kanonicznym Kościoła Katolickiego”. У ній автор аналізує правовий статус військового душпастирства у Польщі після 1989 року, зокрема норми польського та канонічного права, що визначають діяльність капеланів у збройних силах Республіки Польща. Робота також розкриває історичні передумови розвитку військового душпастирства та сучасні завдання капеланів, включно з релігійною, соціальною та освітньо-виховною діяльністю, а також участю у міжнародних місіях (Stanieka, 2020)

Варте уваги дослідження молдовських науковців L. Noroc та V. Gaiciuc «Necesitatea educației moral-religioase în armată» («Потреба в морально-релігійній освіті в армії»). У своїй роботі автори доводять, що попри процеси модернізації збройних сил роль капеланів залишається значущою. У роботі зазначено, що суворі умови військової служби часто спричиняють психологічний дискомфорт у військовослужбовців, що може призводити до стресових станів і морального виснаження. Наявність капеланів у військових колективах створює підтримуюче емоційне середовище, яке сприяє відновленню духу та збереженню внутрішньої рівноваги, необхідної для ефективного виконання завдань. У статті «Потреба в морально-релігійній освіті в армії» автори також наголошують на важливості повернення військових капеланів до складу сучасних збройних сил (Noroc, Gaiciuc, 2016).

Поряд із молдовськими та польськими дослідниками варто згадати і чеських науковців, зокрема Моніку Менке. У своїй науковій статті авторка зосереджує увагу на нормативно-правових механізмах співпраці між Міністерством оборони та церквами, а також на специфіці екуменічної моделі капеланського служіння, яка стала характерною рисою чеського підходу до духовної опіки військовослужбовців. Дослідниця наголошує, що відновлення капеланської служби наприкінці 1990-х років стало важливим кроком у забезпеченні морально-психологічної підтримки особового складу в умовах демократизації та реформування збройних сил Чехії (Menke, 2015).

Досить цікавим внеском у вивченні капеланства Чеської Республіки є також стаття Андреї Беянової «Being a Chaplain in Czechia: Sources of Uncertainty and Finding Support», яка розкриває практичний вимір капеланської діяльності в умовах високої секуляризації та низького рівня довіри до церков. Авторка підкреслює, що капелани, які служать у армії, лікарнях та

в'язницях, часто опиняються в ситуації невизначеності, оскільки їм доводиться вибудовувати своє місце в інституційній структурі, здобувати визнання особового складу та діяти за мінімальної підтримки (*Beláňová, 2018*).

У дослідженнях Й. Зоубека і А. Масарика, присвячених капеланській службі в Чехії та Словаччині, військове душпастирство аналізується як важливий елемент системи морально-психологічної підтримки особового складу. У своїй роботі автори описують основні напрями діяльності військових капеланів Чехії та Словаччини, аналізують форми та методи реалізації їхніх функцій у війську (*Zoubek, Masaryk, 2021: 17*).

Чимало важливих праць, які суттєво збагачують наше дослідження, представлено в зарубіжній літературі країн Балтики. Після відновлення незалежності Естонії, Латвії та Литви зросла увага до релігійних процесів у суспільстві, зокрема до ролі капеланів у війську. Дослідники країн Балтії висвітлюють історичні передумови, правові засади та особливості функціонування військового душпастирства в умовах пострадянських реформ.

Одним із фундаментальних досліджень у сфері душпастирської опіки в Естонії є дисертація Т. Ньомміка «*Military Chaplaincy in Estonia*». Вона є одним із ключових джерел, що розкриває капеланську службу в Естонії після здобуття країною незалежності. У своєму дослідженні автор описує історичне відновлення капеланської служби в Естонській Республіці, показуючи, як після радянського періоду без військових душпастирів формувалася сучасна система моральної підтримки військовослужбовців, що відповідає стандартам натовського військового капеланства (*Nommik, 2005: 431*).

Поряд із Ньомміком важливим внеском у вивчення пострадянського відродження капеланства в Естонії є дослідження Merilin Kiviorg. У своєму дослідженні, присвяченому релігійній допомозі в публічних інституціях Естонії, дослідниця аналізує розвиток релігійної допомоги в державних установах, зокрема в армії, тюрмах та інших службових структурах. Kiviorg розглядає правові та соціальні передумови відновлення капеланської служби після розпаду СРСР, підкреслюючи, що її офіційне відновлення у збройних силах Естонії відбулося у 1995 році. Дослідниця звертає увагу на особливості функціонування духовної опіки в умовах секуляризованого суспільства та обмеженої підтримки з боку державних

інституцій, що робить її роботу важливою для розуміння сучасних викликів естонського військового капеланства (*Kiviorg, 2021*).

Важливим джерелом для дослідження литовського капеланства є міжнародні колективні праці, які аналізують релігійну допомогу у державних інституціях у постсоціалістичних країнах. Зокрема, Donatas Glodenis у своєму дослідженні, присвяченому розвитку капеланської служби в Литві після відновлення незалежності, аналізує процеси формування сучасної системи духовної опіки. Автор підкреслює вплив католицької традиції та юридичних механізмів співпраці між державою і Церквою на формування сучасної системи духовної підтримки у збройних силах (*Glodenis, 2018: 217–230*). Подібний підхід до аналізу капеланства у державних інституціях використовує й латвійський дослідник Ringolds Balodis. У своїй праці він розглядає інституційні аспекти капеланської служби в Латвії, зокрема її статус, організацію та правове оформлення як складової державної системи духовної допомоги (*Balodis, 2018*).

Особливу увагу в історіографії заслуговують праці азербайджанських дослідників. Зокрема, монографія А. Ганбарова «Державно-релігійні відносини в Азербайджані: теоретико-правові основи секуляризму» є важливим внеском у вивчення взаємин держави та релігії в країні. У роботі автор простежує історичний розвиток державно-релігійних відносин, аналізує їх трансформацію під впливом різних історичних етапів та досліджує теоретичні засади секуляризму в азербайджанському контексті. Особливу увагу Ганбаров приділяє правовому регулюванню релігійних питань, розкриваючи нормативну базу та механізми балансу між свободою віросповідання і державними інтересами (*Ганбаров, 2019: 216*).

Наукове осмислення проблематики військового душпастирства в Україні розпочалося після проголошення незалежності, у 1991 році, однак найбільшої інтенсивності воно набуло після 2014 року – з початком війни росії проти України та ескалацією збройного протистояння на території держави.

Особливу увагу вітчизняні науковці приділяли питанням інтеграції капеланів у військову структуру, визначення їх правового статусу та підготовки до служіння в умовах війни. Водночас дослідники звертали увагу на питання міжконфесійної взаємодії в межах капеланської служби з урахуванням багатоконфесійного характеру українського суспільства.

Одним із перших і найбільш відомих вітчизняних дослідників проблематики військового капеланства є полковник Руслан Коханчук. Автор комплексно досліджує історичні передумови становлення військового душпастирства в Україні, аналізує духовно-релігійні засади капеланського служіння у війську. Особливу увагу автор приділяє поєднанню релігійної віри з патріотичним вихованням військовослужбовців, а також ролі душпастирської опіки у формуванні моральної стійкості особового складу. Важливим є і те, що наукові праці автора поєднують теоретичний аналіз із практичним досвідом душпастирського служіння, що дозволяє розглядати капеланство не лише як інституційне явище, а й як реальний чинник морально-психологічного забезпечення військ. Наукові праці Коханчука стали підґрунтям для подальших наукових досліджень у сфері військово-релігійних відносин (*Коханчук, 2004: 220; Коханчук, 2011: 20-22, 219; Коханчук, 2016: 44-64*).

Вагомий внесок у дослідження проблематики душпастирського служіння зробив Андрій Зелінський – військовий капелан Української Греко-Католицької церкви, письменник, публіцист, один із перших священнослужителів, що надавали душпастирську опіку військовим, на волонтерських засадах, в районі бойових дій. У своїх працях автор зосереджує увагу на практичному вимірі капеланського служіння. Зокрема йдеться про духовну підтримку воїнів в умовах бойових дій. Окрему увагу автор приділяє питанням формування внутрішньої стійкості, подолання страху та збереження людської гідності в стресових ситуаціях. Значне місце у наукових працях військового настоятеля посідає розгляд ролі капелана як духовного наставника і морального орієнтира. Праці автора ґрунтуються на особистому досвіді душпастирського служіння, вони відображають насамперед специфіку становлення військового капеланства на початковому, волонтерському етапі його розвитку в Україні (*Зелінський, 2015:128; Зелінський, 2016: 96; Зелінський, 2023: 216*).

Проблему становлення та розвитку служби військового капеланства в ЗСУ досліджує науковець Юрій Руснак, акцентуючи увагу на законодавчій базі та сучасних викликах для капеланів. Він аналізує процеси впровадження нормативно-правових актів, які регулюють діяльність капеланів, та роль закону «Про Службу військового капеланства» 2021 року у забезпеченні прав військовослужбовців на свободу віросповідання. Особлива увага приділяється трансформації правового поля в умовах російсько-української війни, що дозволяє оцінити ефективність капеланської служби у підтримці морального духу та духовності військових (*Руснак, 2024: 80-87*).

Проблематика нормативно-правового врегулювання діяльності військових капеланів також знайшла відображення у працях Л. Владиченко та Ю. Кривенка. Л. Владиченко у своїх дослідженнях простежує розвиток інституту військового капеланства в Україні з 1992 року. Основну увагу вона приділяє правовим і організаційним засадам діяльності військових душпастирів. Авторка зосереджує увагу на проблемах інтеграції капеланів у військову структуру та їх офіційному інституційному визнанні в умовах воєнного протистояння (*Владиченко, 2014: 180–185*). Ю. Кривенко у своїх працях акцентує увагу на значенні нормативного врегулювання капеланської служби. Він підкреслює роль правових норм у забезпеченні ефективної душпастирської підтримки військовослужбовців. Окрему увагу приділено визначенню прав і обов'язків капеланів та їх місця в структурі Збройних Сил України (*Кривенко, 2014: 90–100*). Обидва дослідники наголошують на ключовій ролі правового забезпечення. Саме воно є підґрунтям для формування дієвої системи морально-психологічної та духовної підтримки військових.

Важливим джерелом для дослідження волонтерського руху є колективна праця Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича «Про гідність. Волонтерський рух в Україні 2013 – 2017 рр.» (*Аркуша, Литвин, 2017: 271–296*). Наукове видання розкриває формування та розвиток волонтерського руху в період Революції Гідності та російсько-української війни. Окрему увагу автори приділяють діяльності капеланів-волонтерів, які надавали військовослужбовцям духовну та моральну підтримку. У книзі підкреслено їхню роль у збереженні морального духу та психологічної стійкості особового складу, а також взаємодії між військовими та цивільним населенням (*Аркуша, Литвин, 2017: 271–296*).

Ці підходи знаходять подальший розвиток у наукових працях О. Томчука, присвячених аналізу душпастирської опіки у волонтерському русі, в умовах російсько-Української війни. Автор досліджує становлення та розвиток волонтерської діяльності, спрямованої на підтримку військовослужбовців. Окрему увагу приділено участі капеланів – волонтерів, які забезпечували духовну та моральну підтримку особового складу з початку бойових дій на Сході України. У своїх працях автор підкреслює значення капеланської служби для збереження морального духу і психологічної стійкості військових (*Томчук, 2018: 169–172*).

Окреме місце в дослідженні діяльності військових настоятелів посідає книга Т. Ковтунович та Т. Привалко. У виданні зібрано спогади військових капеланів різних конфесій, які від початку російсько-Української війни здійснювали душпастирське служіння серед українських воїнів. Автори висвітлюють особливості капеланського служіння безпосередньо в зоні бойових дій. Значну увагу приділено досвіду духовної підтримки військових в умовах протидії російській агресії. Також окреслено основні етапи інституційного становлення капеланства у Збройних Силах України. Матеріали були зафіксовані Українським інститутом національної пам'яті в межах проєкту «Усна історія АТО» (Ковтунович, Привалко, 2019: 424).

Дослідження О. Костюка присвячене аналізу ролі капеланської служби у забезпеченні морально-психологічної стійкості особового складу та підвищенні результативності діяльності Збройних Сил України у період з 2014 по 2023 роки. У роботі автор застосовує метод порівняння, зокрема зіставлено українську модель капеланства з практиками США і Республіки Польща, що відрізняються організаційними принципами впровадження капеланської служби (Костюк, 2023: 63–73).

Проблеми інституційного становлення військового капеланства в Україні розглядала у своїх наукових працях Л. Филипович. Авторка аналізує процес формування взаємин між державою та релігійними інституціями в безпековій сфері, зосереджуючи увагу на питаннях правового визнання та функціонального наповнення капеланської служби в умовах суспільних трансформацій (Филипович, 2024).

У працях О. Недавньої висвітлено специфіку функціонування військового душпастирства Української Греко-Католицької та Римсько-Католицької Церков у сучасних умовах війни. Авторка досліджує організаційні засади служіння капеланської служби, особливості підготовки капеланів, а також трансформацію пастирських практик відповідно до потреб військового середовища (Недавня, 2024).

Одним із фундаментальних досліджень у сфері капеланства є дисертація О. Ворощука. У своєму дослідженні автор аналізує розвиток душпастирської опіки в Збройних Силах України після здобуття незалежності, приділяючи увагу формуванню правової бази та організаційної структури цього інституту. Ворощук розглядає функції капеланів, підкреслюючи їхню роль у духовній і моральній підтримці військовослужбовців, а також досліджує практичні аспекти інтеграції душпастирської опіки в українському

війську. Автор аналізує шлях до розвитку інституту капеланства, його становлення, проблеми та виклики, що виникали у процесі забезпечення духовного супроводу та моральної підтримки українських воїнів (Ворощук, 2021: 312).

Аналізуючи історіографію країн Центрально-Східної Європи та Балтії, слід зауважити, що проблема душпастирської опіки та її значення для функціонування збройних сил посідає помітне місце в наукових дослідженнях. Капеланська служба в цих державах трактується не тільки як духовний компонент, але й як і соціальний інститут, що забезпечує моральну підтримку військовослужбовців та їхніх родин. Особлива увага у дослідженнях приділена міжконфесійній співпраці та інтеграції релігійних інституцій у державні структури. Це сприяє формуванню гармонійної взаємодії між релігією та державою на основі спільних цінностей.

Аналіз практик держав Центральної та Східної Європи засвідчує існування різних підходів до організації капеланської служби та визначення її значення у формуванні моральної стійкості й психологічної витривалості військовослужбовців. Українські дослідники зосереджують увагу на трансформаційних процесах у сфері капеланства, що відбулися під впливом суспільно-політичних змін після здобуття незалежності. Водночас вагоме місце в науковому дискурсі посідають питання міжконфесійного діалогу та взаємодії капеланів із військовими, що набуває особливої значущості в умовах російсько-Української війни.

Таким чином, сучасна історіографія капеланства не лише підкреслює значущість духовної та моральної підтримки військових, а й дозволяє глибше зрозуміти соціальні, культурні й політичні трансформації в країнах постсоціалістичного простору, зокрема в Україні.

Використані посилання

Balodis R. (2018) The regulation and organisation of chaplaincies in Latvia: Proceedings of the XXVIIIth Annual Conference. – Jūrmala: European Consortium for Church and State Research, 201–216. URL: https://churchstate.eu/pdf/NEW/RELIGIOUS_ASSISTANCE.pdf (Latv.).

Beláňová A. (2018). Being a Chaplain in Czechia: Sources of Uncertainty and Finding Support / A. Beláňová // Český lid. Vol. 105 (1)/ 5–22. (cz). DOI: 10.21104/CL.2018.1.02.

Glodenis D. (2018) Chaplaincy in the Republic of Lithuania: Proceedings of the XXVIIIth Annual Conference. – Jūrmala: European Consortium for Church and State Research, 217–230. (eng.). URL: https://churchstate.eu/pdf/NEW/RELIGIOUS_ASSISTANCE.pdf (Lith.).

Hənbərov A. (2019). Azərbaycanı dövlət-din münasibətləri: dünyəviliyin nəzəri və hüquqi əsasları. Bakı, Nurlar Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi. 216. URL: https://ait.edu.az/site/assets/files/2480/az_rbaycanda_din_v_dovl_t_-28_01_2021-son.pdf

Kiviorg M. (2016) RELIGIOUS ASSISTANCE IN PUBLIC INSTITUTIONS: ESTONIA: Proceedings of the XXVIIIth Annual Conference. – Jūrmala: European Consortium for Church and State Research, 384. (est.). URL: https://churchstate.eu/pdf/NEW/RELIGIOUS_ASSISTANCE.pdf

Menke M. (2015). Organization and Functioning of the Military Chaplaincy in the Army of the Czech Republic / M. Menke // *Kościół i Prawo*. Vol. 4(1). 7–22. (cz). DOI: 10.18290/kip.2015.4.1-7.

Morkisz M. (2015). DUSZPASTERSTWO W WOJSKU POLSKIM. Master's thesis, Faculty of Law and Administration, Jagiellonian University, Kraków. Available at: <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/206719> (pol.).

Noroc L., Gaiciuc V. (2016). Necesitatea educației moral-religioase în armată. *Revista Militară. Studii de securitate și apărare*, (2 (16)), 151–161 (rum.).

Nommik T. (2005). Vaimulikud kaitsejõududes eesti kaitseväe kaplaniteenistus ja selle eellugu. 431. (est.). URL: <https://dspace.ut.ee/items/d33b4119-bdab-45ad-bb3f-a6391958f7cf>.

Stanieka K. (2020). Status duszpasterstwa wojskowego w prawie polskim i kanonicznym Kościoła Katolickiego. Lublin, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła.. (pol.).

Święs K. (2019). Uwarunkowania duszpasterstwa parafialnego w Polsce na początku XXI wieku. *Teologia i Człowiek*, 47(3), 73–90 (pol.).

Zoubek J., Masarík A. (2023). Praktická teologie v současné praxi vojenských duchovních v ČR a SR, jejích cíle, prostředky a výhled. Banská Bystrica: Univerzita Mateje Bela, Pedagogická fakulta, Katedra teologie a katechetiky. 158. (cz.).

Аркуша О., Литвин М. (2018). *Про гідність. Волонтерський рух в Україні 2013–2017 рр.* Львів: Національна академія наук України, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича. С. 271–296. (укр.). URL: https://churchstate.eu/pdf/NEW/RELIGIOUS_ASSISTANCE.pdf

Владиченко Л. (2014). Досвід упровадження військового священства (капеланства) у Збройних силах України. *Схід*. Вип. 1. С. 180–185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhid_2014_1_34.

Ворошук О. (2021). Становлення інституту військового духовенства (капеланської служби) Збройних сил України (1991–2017 рр.): д-р військ. наук. Київ. С 312. URL: <https://nuou.org.ua/assets/dissertations/phd/sr-vor-2.pdf>

Зелінський А. (2015). Соняхи. Духовність на час війни. Вид. Старого Лева. Львів. С. 128.

Зелінський А. (2016). На ріках Вавилонських. Кілька думок про повернення. Вид. Свічадо. Львів. С. 96.

Зелінський А. (2023). Відвага і страх. Вид. Колесо життя. Львів. С. 216.

Калениченко Т. (2016). Бути поруч. Основи військового капеланства для військових і волонтерів. Київ : Київське

Ковтунович Т., Привалко Т. (2019). Капелани на службі Богу і Україні. Український інститут національної пам'яті. Київ. С. 424.

Костюк О. (2023). Роль капеланської служби у забезпеченні морально-психологічної стійкості особового складу Збройних Сил України (2014–2023 рр.). *Вісник Національного університету оборони України*, Вип. 2. Київ. С. 63–73.

Костюк О. (2023). Вплив капеланства на стабільність та ефективність Сил оборони України в контексті військових дій 2014 – 2023 років. *Українська полоністика*. Вип. 21. С. 63–73. <https://doi.org/10.35433/2220-4555.21.2023.phyl-2>

Коханчук Р. (2011). Боже великий, єдиний, нам Україну храни! *Військо України*. Вип.11. Київ. С. 20–22.

Коханчук Р. (2011). З нами Бог! І – Україна! *Військо України*. Вип. 4. Київ. С. 44–45.

Коханчук Р. М. (2004). Душпастирська опіка військових. Київ : *Бібліотека військового душпастиря*. Київ. 220 с.

Кривенко Ю. (2014). Діяльність військових капеланів за Законодавством України. *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 3. С. 90–100.

Недавніа О. (2024). Військове душпастирство Української Греко-Католицької та Римсько-Католицької Церков в умовах сучасної війни. *Релігія та Соціум*. Вип. 1. Чернівці. С. 53-58.

Руснак Ю. (2024). Формування служби військового капеланства в Збройних Силах України в умовах російсько-української війни: історико-правовий аспект. *Культурологічний альманах*. Вип. 4. С. 80–87.
<https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.4.10>.

Томчук О. (2018). Душпастирська опіка у волонтерському русі на допомогу Збройним Силам України під час російської агресії (2014–2017). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Вип. 27, С. 169–172. 10.25264/2409-6806-2018-27-169-172.

Филипович Л. (2024). Інституційне становлення військового капеланства в Україні: державно-церковні взаємини у безпековій сфері. *Релігійна свобода*. Вип. 27. Київ. С.87-92.

References

Balodis R. (2018) The regulation and organization of chaplaincies in Latvia: Proceedings of the XXVIIIth Annual Conference. – Jūrmala: European Consortium for Church and State Research, 201–216. URL: https://churchstate.eu/pdf/NEW/RELIGIOUS_ASSISTANCE.pdf (Latv.).

Beláňová A. (2018). Being a Chaplain in Czechia: Sources of Uncertainty and Finding Support / A. Beláňová // *Český lid*. Vol. 105 (1)/ 5–22. (cz). 10.21104/CL.2018.1.02.

Glodenis D. (2018) Chaplaincy in the Republic of Lithuania: Proceedings of the XXVIIIth Annual Conference. – Jūrmala: European Consortium for Church and State Research, 217–230. (eng.). URL: https://churchstate.eu/pdf/NEW/RELIGIOUS_ASSISTANCE.pdf (Lith.).

Нəнбəров А. (2019). State-religion relations in Azerbaijan: theoretical and legal foundations. Baku, Nurlar Publishing and Printing Center. 216. URL: https://ait.edu.az/site/assets/files/2480/az_rbaycanda_din_v_dovl_t_-28_01_2021-son.pdf

Kiviorg M. (2016) Religious assistance in public institutions: Estonia: Proceedings of the XXVIIIth Annual Conference. – Jūrmala: European Consortium for Church and State Research, 384. (Estonian). URL: https://churchstate.eu/pdf/NEW/RELIGIOUS_ASSISTANCE.pdf

Menke M. (2015). Organization and Functioning of the Military Chaplaincy in the Army of the Czech Republic / M. Menke // *Kościół i Prawo*. Vol. 4(1). 7–22. (cz). DOI: 10.18290/kip.2015.4.1-7.

Morkisz M. (2015). Duszpasterstwo w Wojsku Polskim. Master's thesis, Faculty of Law and Administration, Jagiellonian University, Kraków. Available at: <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/206719> (pol.).

Noroc L., Gaiciuc V. (2016). The Need for Moral and Religious Education in the Army. *Military Review. Security and Defense Studies*, (2 (16)), 151–161 (Romanian).

Nommik T. (2005). Vaimulikud kaitsejõududes eesti kaitseväe kaplaniteenistus ja selle eellugu. 431. (Estonian). URL: <https://dspace.ut.ee/items/d33b4119-bdab-45ad-bb3f-a6391958f7cf>.

Stanieka K. (2020). The status of military chaplaincy in Polish law and the canon law of the Catholic Church. Lublin, John Paul II Catholic University of Lublin. (Polish).

Świąc K. (2019). Conditions of parish pastoral care in Poland at the beginning of the 21st century. *Theology and Man*, 47(3), 73–90 (Polish).

Zoubek J., Masariik A. (2023). Practical theology in the current practice of military chaplains in the Czech Republic and Slovakia, its goals, means, and prospects. Banská Bystrica: Matej Bel University, Faculty of Education, Department of Theology and Catechetics. 158. (Czech).

Arkush O., Litvin M. (2018) On dignity. The volunteer movement in Ukraine 2013–2017. Lviv: National Academy of Sciences of Ukraine, Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies. pp. 271–296. (Ukrainian). URL: https://churchstate.eu/pdf/NEW/RELIGIOUS_ASSISTANCE.pdf

Vladychenko, L. (2014). Experience of introducing military chaplaincy in the Armed Forces of Ukraine. *Skhid*. Issue 1. Pp. 180–185.

Voroshchuk O. (2021). The establishment of the institution of military clergy (chaplaincy) in the Armed Forces of Ukraine (1991–2017): Doctor of Military Sciences. Kyiv. P. 312. URL: <https://nuou.org.ua/assets/dissertations/phd/sr-vor-2.pdf>

Zelinsky, A. (2015). Sunflowers. Spirituality in times of war. Published by Staryi Lev. Lviv. P. 128.

Zelinsky A. (2016). On the Rivers of Babylon. Some Thoughts on Returning. Published by Svichado. Lviv. P. 96.

Zelinsky A. (2023). Courage and Fear. Published by Koleso Zhyttia. Lviv. P. 216.

Kalenychenk, T. (2016). Being There. Fundamentals of Military Chaplaincy for Soldiers and Volunteers. Kyiv: Kyiv

Kovtunovich, T., Pryvalko, T. (2019). Chaplains in the Service of God and Ukraine. Ukrainian Institute of National Remembrance. Kyiv. 424 p.

Kostiuk O. (2023). The role of chaplaincy in ensuring the moral and psychological stability of the personnel of the Armed Forces of Ukraine (2014–2023). *Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*, Issue 2. Kyiv. Pp. 63–73.

Kostiuk O. (2023). The influence of chaplaincy on the stability and effectiveness of the Armed Forces of Ukraine in the context of military operations in 2014–2023. *Ukrainian Studies*. Issue 21. pp. 63–73. <https://doi.org/10.35433/2220-4555.21.2023.phyl-2>

Kokhanchuk R. (2011). Great God, the only one, protect Ukraine! *The Army of Ukraine*. Issue 11. Kyiv. P. 20–22.

Kokhanchuk R. (2011). God is with us! And Ukraine! *Army of Ukraine*. Issue 4. Kyiv. P. 44–45.

Kokhanchuk R. M. (2004). Pastoral care of the military. Kyiv: Library of the military chaplain. Kyiv. 220 p.

Kryvenko Yu. (2014). Activities of military chaplains under Ukrainian law. *Prykarpattia Legal Bulletin*. Issue 3. pp. 90–100.

Nedyalna, O. (2024) Military pastoral care of the Ukrainian Greek Catholic and Roman Catholic Churches in the context of modern warfare. *Religion and Society*. Issue 1. Chernivtsi. pp. 53-58.

Rusnak Yu. (2024). Formation of Military Chaplaincy Service in the Armed Forces of Ukraine in the Context of the Russian-Ukrainian War: Historical and Legal Aspects. *Cultural Studies Almanac*. Issue 4. pp. 80–87.

DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.4.10>.

Tomchuk O. (2018) Pastoral care in the volunteer movement to assist the Armed Forces of Ukraine during the Russian aggression (2014–2017). *Scientific notes of the National University “Ostrog Academy.”* Issue 27, pp. 169–172. DOI: 10.25264/2409-6806-2018-27-169-172.

Filippovich L. (2024) Institutional Formation of Military Chaplaincy in Ukraine: State-Church Relations in the Security Sphere. *Religious Freedom*. Issue 27. Kyiv. pp. 87–92.

Dolhanova M., Dolhanov O.

MILITARY CHAPLAINCY IN THE CONTEXT OF POST-SOCIALIST TRANSFORMATIONS: A HISTORIOGRAPHICAL PERSPECTIVE

This study offers a historiographical examination of scholarly works produced by Ukrainian and international researchers concerning the formation and development of military chaplaincy in post-socialist states from the 1990s onward. Although interest in military–religious relations has increased following the collapse of socialist regimes, military chaplaincy in these countries has not yet emerged as an independent and systematically explored field of research within either Ukrainian or foreign historiography.

The article reviews academic publications addressing pastoral care in the armed forces of Poland, Romania, Hungary, Slovakia, the Czech Republic, Latvia, and other states of Central and Eastern Europe. These works are interpreted within the broader framework of post-socialist transformation, democratic reforms, and the re-establishment of religious institutions in the military sphere. Attention is given to variations in national models of chaplaincy, their legal foundations, and patterns of institutional development, as reflected in existing historiographical discourse.

The research also incorporates normative and legal sources from the countries under consideration, many of which are introduced into Ukrainian scholarly circulation for the first time. Their analysis contributes to a clearer understanding of state–military–religious interaction in post-socialist societies. Overall, the article underscores the importance of further interdisciplinary investigation into the role of religion and chaplaincy within contemporary armed forces.

Keywords: military chaplain, post-socialist countries, pastoral care, Anti-Terrorist Operation / Joint Forces Operation (ATO/JFO), NATO.

Дата першого надходження рукопису до видання: 10.01.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 13.02.2026

Дата публікації: 24.04.2026